

خانواده، حاشیه‌نشین برده نقره‌ای

حالا دیگر همه می‌دانند، مهم‌ترین رکن هر جامعه ای خانواده است. خانواده نقش اساسی در زندگی فردی و اجتماعی افراد دارد و به رشد و تعالی آنها کمک می‌کند.

حالا دیگر همه می‌دانند، مهم‌ترین رکن هر جامعه ای خانواده است. خانواده نقش اساسی در زندگی فردی و اجتماعی افراد دارد و به رشد و تعالی آنها کمک می‌کند. اگر از سینماهای حرفه ای باشید قطعاً تا به حال به این نکته پی برده اید که سال‌هاست کمتر فیلم‌های خانوادگی با محوریت همدلی و محبت میان اعضای خانواده ساخته می‌شود و در مجموع بازنمایی خانواده در سینما آن‌طور که باید و شاید گرم و دلنشین نیست. تا جایی که در معدود مواردی هم که فیلم‌هایی در این حوزه ساخته می‌شوند مخاطب شاهد تماشای خانواده‌هایی متلاشی با انواع و اقسام مشکلات عجیب و غریب است! تعریف جدیدی از خانواده در فیلم‌های سینمایی امروز ما دیده می‌شود که اتفاقاً شباهت‌های زیادی به شکل و شمایل زندگی غربی دارد، با همان مختصات فکری و فرهنگی که شایسته فرهنگ ما نیست.

این در حالی است که در دهه 60 و 70 سهم ملودرام‌های خانوادگی سینما با ویژگی‌های یک خانواده اصیل ایرانی که بسیار هم مخاطب‌پسند بودند بسیار بود، فیلم‌هایی که برای همیشه در تاریخ سینمای ایران ماندگار شدند. بدیهی است که پرداختن به مفهوم خانواده در جامعه فعلی که کانون خانواده در معرض خطرات جدی از سوی فرهنگ بیگانه است، یکی از وظایف بسیار مهم رسانه‌ای مانند سینماست. موضوعی که جام‌جم گزارش امروزش را به آن اختصاص داده است.

دغدغه‌های اجتماعی تغییر کرده

اصغر هاشمی، کارگردان کهنه کار سینما که دغدغه ساخت فیلم‌هایی با محوریت خانواده را دارد در گفت‌وگو با جام‌جم بیان کرد: کلاً در سینما بیشتر سعی بر انعکاس مضامین و مسائل روز جامعه است. فیلمسازان ما در دهه 60 بیشتر فیلم‌هایی با محوریت خانواده‌دوستی و اخلاق اجتماعی می‌ساختند و این کاملاً ناخودآگاه بود. در آن ایام این حس‌ها به دلایل مختلف اجتماعی، اقتصادی و... در درون هر فرد پررنگ تر بود و بنابراین نویسنده و کارگردان برآمده از اجتماع آن دوران هم بهتر می‌توانست حس گرم و صمیمی خودش را از اخلاقیات خانوادگی بروز دهد. با گذشت زمان شرایط اجتماعی تغییر کرد و گرایش‌های اجتماعی هم به سمت و سوی دیگری رفت. در واقع تغییر شرایط اجتماعی فرهنگ جدیدی را بر جامعه حاکم کرد.

کارگردان فیلم‌های «زیر بام‌های شهر»، «دو همسفر»، «مهریه بی بی»، «روزهای انتظار» و... ادامه داد: فیلمسازان نسل جدید فرزند زمانه خودشان هستند. آنها تعمد خاصی ندارند که مثلاً بخواهند نقش خانواده را در فیلم‌های سینمایی کمرنگ یا بی اهمیت جلوه دهند. آنها دغدغه‌های جامعه فعلی و روزگار خودشان را منعکس می‌کنند. دغدغه‌های اجتماعی ما امروز تغییر کرده و فیلمسازان هم سعی دارند که در فیلم‌هایشان این دغدغه‌ها را به تصویر و آنها را نقد کنند.

هاشمی در پایان یادآور شد: البته این را هم بگویم که بعضی از ممیزی‌ها خیلی در نمایش این‌گونه آثار دست و پا گیر است. ما خیلی از رفتار و حرکات بد را نمی‌توانیم در آثارمان به نمایش بگذاریم و آنها را نقد کنیم. مثلاً خاطرمان است زمانی حتی اجازه نداشتیم که در فیلمی نمایش دهیم پسری به پدرش می‌گوید «تو»، لزوماً باید می‌گفت «شما»! آیا بچه‌های این دوره وقتی چنین فیلم‌هایی می‌بینند آن را باور می‌کنند! به نظر آنها این فیلم‌ها سفارشی و تبلیغاتی هستند و فقط ساخته شدند که نصیحت کنند. اگر ما می‌خواهیم در قالب تصویر نکته‌ای هم آموزش دهیم باید خیلی زیرکانه و از راه درست وارد شویم، نه گل‌درشت و شعاری. در جامعه فعلی ما آموزش دادن سخت است و به همین خاطر تا وقتی راه درست را برای آموزش شناسیم هزار اتاق فکر هم که در ساخت فیلم‌ها راه بیندازیم بی‌فایده است.

فیلم‌های خانوادگی نیاز جامعه امروز

دکتر فریده دوکانه‌ای‌فرد، متخصص مشاوره خانواده درخصوص ضرورت پرداخت سینما به فیلم‌های خانوادگی در گفت‌وگو با جام‌جم بیان کرد: سینما، تلویزیون و کلاً هر رسانه‌ای می‌تواند در نمایش روابط خانوادگی نقش بسزایی داشته باشد. سریال‌هایی مانند «آیینه عبرت»، «در پناه تو» یا فیلم‌های سینمایی که بیشتر در دهه 60 و 70 ساخته می‌شدند در انعکاس ضرورت حفظ ارزش‌های خانوادگی به شدت تاثیرگذار بود و اتفاقاً مردم هم استقبال خوبی از آنها می‌کردند. متأسفانه در این یکی - دو دهه اخیر نقش سینما در بازنمایی این ارزش‌ها و حفظ روابط بین اعضای خانواده خیلی کمرنگ شده.

دکتر دوکانه‌ای خاطرنشان کرد: چالش‌های خانوادگی فقط مختص به یک خانواده یا یک طبقه اجتماعی نیست و در اشکال مختلف تمام خانواده‌ها را در بر می‌گیرد. اما خانواده‌های مختلف در چگونگی برخورد با این چالش‌ها با هم تفاوت دارند. بنابراین انعکاس چالش‌هایی که خانواده‌های کنونی درگیر آن هستند مانند خیانت، روابط ناسالم، ترک تحصیل، فرار و... و نمایش الگوهای موفق خانوادگی در برخورد با این چالش‌ها می‌تواند راهگشای بسیاری از خانواده‌ها باشد. متأسفانه در سال‌های اخیر فیلم‌های استخوان دار خانوادگی کم‌رنگ شده! در حالی که نیاز لازم و ضروری جامعه ماست.

تمرکز سینما، روی بحران‌های خانوادگی

علیرضا محمودی ایرانمهر، منتقد، نویسنده و فیلمنامه نویس سینما با تأکید بر این‌که سینما ابزاری اجتماعی است به جام‌جم گفت: سینما در تمام دنیا ابزاری است برای برخی کنترل‌های اجتماعی. مثلاً درهالیوود اجازه داده نمی‌شود که به بعضی از مسائل پرداخته شود و یکی از آنها پرداخت همه جانبه به مضامین خانوادگی است. به این دلیل که خانواده در هر جامعه‌ای باید سالم باشد. در چنین شرایطی سینما به عنوان رسانه‌ای که تاثیرگذاری زیادی بر فرهنگ دارد و ابزاری است در جهت متعادل‌سازی شرایط اجتماعی نقش موثر در تحکیم زیرساخت‌های خانوادگی دارد.

فیلمنامه‌نویس «آزادراه»، «دلداده» و... تصریح کرد: ما در ایران به دلیل مسائل اجتماعی، اخلاقی و... با محدودیت‌هایی در جهت نگارش و به تصویر کشیدن بسیاری از سوژه‌ها مواجه هستیم.

بنابراین بیشتر سراغ نمایش بحران‌های عاطفی و خانوادگی می‌رویم که اتفاقاً تاثیر منفی هم بر جامعه دارد. از این جهت که تمام بار جذابیت سینما روی بحران‌ها و موضوعاتی است که ممکن است کمک چندان هم به استحکام بنیان خانواده و زیر ساخت‌های اجتماعی ما نکند. در حقیقت ما نمی‌توانیم در ظرفیت‌های دیگر یک خانواده درام‌پردازی کنیم و به همین خاطر وقتی به کلیتی از مجموعه آثار سینمایی نگاه می‌کنیم با حجم وسیعی از بحران‌ها در درون خانواده مواجه می‌شویم که شاید واقعیت خانوادگی جامعه مان هم آن‌قدر بحران‌زده نباشد.

او در خاتمه بیان کرد: به نظرم بخش عمده‌ای از سینماگران ما نگاه ابزاری به سینما ندارند. یعنی شاید در حرف قبول داشته باشند که سینما ابزاری است برای تاثیرگذاری در اجتماع، اما در عمل آن را قبول ندارند یا نمی‌توانند اجرا کنند و بنابراین در سال‌های اخیر کمتر شاهد تصویری واقعی و روشن از خانواده در سینما هستیم.

خانواده در قاب آثار موفق

فیلم «مادر» ساخته مرحوم علی حاتمی که با تکیه بر آیین‌های سنتی، تصویر متفاوتی از کارکرد خانواده را به نمایش گذاشت

«اجاره‌نشین‌ها» ساخته داریوش مهرجویی نمونه‌ای موفق در تصویر کردن خانواده ایرانی بر پرده سینما که با هدف نشان دادن اثرات استحکام بنیان خانواده در مواجهه با مشکلات اجتماعی داستانش را روایت می‌کرد.

«همسر» به کارگردانی مهدی فخیمزاده نمونه‌ای موفق از ملودرام‌های خانوادگی در دهه 70 که با نشان دادن روابط عمیق بین همسران، نقش روابط بین افراد خانواده را به عنوان یک نیروی محرکه برای رویارویی با جامعه و ایجاد زندگی ایده‌آل به بهترین شکل به تصویر کشیده است.

«زیر پوست شهر» ساخته رخشان بنی‌اعتماد ماجرای زنی به نام طوبی است. زنی که رنج کشیده و مسئول است و می‌خواهد با چنگ و دندان ستون خانواده را مستحکم نگه داشته و از فروپاشی آن جلوگیری کند.

«مهمان مامان» به کارگردانی داریوش مهرجویی تصویری همدلانه از بافت سنتی خانواده، نقش همدلی و درک متقابل اعضا در حفظ نهاد خانواده و کارکردهای آن را مورد توجه قرار می‌دهد.

«طلا و مس» ساخته همایون اسعدیان اثری بود که همدلی و همکاری بین زن و شوهر را به‌عنوان یک عامل کلیدی معرفی کرد و با ارائه یک تصویر ناب از گذشت و فداکاری یک زن و شوهر در برابر یکدیگر توانست چهره مناسبی از یک خانواده ایرانی را به تصویر بکشد.

«یه حبه قند» به کارگردانی رضا میرکریمی ملودرامی است شیرین از یک خانواده اصیل یزدی.

ساناز قنبری

سینما